

Hüseynova Hülya⁷⁷
ƏLIAĞA VAHİD YARADICILIĞINDA SEVGİ QƏZƏLLƏRİ

Dünya dövr etməyə başladığı gündən eşq mövcud olan ən güclü duyğudur. Qədimlərdən şifahi və yazılı ədəbiyyatda ən çox istifadə olunan mövzu eşqdır.

Eşq klassik ədəbiyyatın əvəzolunmaz mövzudur. Klassik ədəbiyyatda eşq əzab-əziyyətlərlə, dərdlərlə doludur. Eşq dərmanı tapılmayan bir dərddir. Lakin klassik ədəbiyyatın nümayəndələri bu dərdə sahib olduqları üçün xoşbəxtdir. XVI əsr şairi Füzulinin qəzəli bu vəziyyət üçün göstəriləcək ən gözəl nümunələrdəndir

Eşq dərdiylə xoşam, əl çək əlacımdan, təbib,
Qılma dərman kim, həlakim zəhri-dərmanındadır. (3, s. 125)

Göründüyü kimi şair eşq dərindən şikayətçi deyil, əksinə, eşq dərdiylə yaşadığı üçün xoşbəxtdir. Füzuli yadigarı, XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi olan Əliağa Vahid eşq qəzəlxanıdır. İnsana məxsus ən ali hissələrdən biri olan eşq bütün ədəbiyyatların əsas mövzusu olduğu kimi Əliağa Vahid yaradıcılığının da əsas mövzusu hesab olunur. Əliağa Vahidə görə eşq həyatın mənasıdır. Onun üçün həyat sevgi, məhəbbət üzərində qurulmuşdur və sevgi varsa dünya yaşamağa dəyərdir. Bu səbəbdən şair qəzəllərinin böyük qisminə sevgini əsas mövzu olaraq seçmişdir. Vahid sevgi ilə həyatın bir mənası olacağını və həyatın onunla rəngarəng olacağını qeyd etmişdir.

Həyata zövq verən eşqdır, məhəbbətdir,
Bununla könlümüzü biz də bəxtiyar edirik. (1, s. 107).

Özünü “Füzuli yadigarı” adlandıran Əliağa Vahid sələfi Füzuli kimi eşqi insan mənəviyyatının ən ülvü təzahürü hesab edir. “Eşqdır hər nə varsa aləmdə” deyən Füzulinin fikrini təsdiq və müdafiə edir.

Vahid olur ki, sevgi fəlakət də törədir,
Zənnimcə eşqə mayıl olan bəxtiyar imiş. (1, s. 258)

Əliağa Vahid tədqiqatçısı Məmməd Nuruoğlu “Əsər ki qaldı cahanda...” monoqrafiyasında yazır: “Əliağa Vahidin məhəbbət lirikasının məziyyəti həyatla bağlılığında, canlı insanlarla sıx əlaqədə varlığın düzgün dərk edilməsində poetik təbiilik, sadəlik, aydınlıq və nikbinlikdə, əhvali-ruhiyyənin real təsvirindədir. Vahid yaradıcılığının gözəl xüsusiyyətlərindən biri də onun klassik ənənələrə sadıq qalmaqla real hadisələri qələmə almasıdır.” (4, s. 72)

Əliağa Vahid şeirlərində özünü böyük bir aşiq olaraq qələmə vermişdir. Sevgisini səmimi bir şəkildə dilə gətirən şair eşqin əzabları ilə üz-üzə gəldiyini və həyat təcrübəsini bu cür qazandığını deyir. Vahid böyük bir eşq qəzəlxanı olduğunu şeirlərində söyləyir. Şairin də dediyi kimi nə “rəna qəzəldən”, nə də işvəli dilbərdən, nazlı gözəldən ayrılı bilmir və yaşadığı müddətdə öz əqidəsinə sadıq qalır.

Vahidəm, xalqımın qəzəl şairi,
Məhəbbət şairi, gözəl şairi. (2, s. 6)

Divan ədəbiyyatının ənənəvi qəhrəmanlarını aşiq, sevgili və rəqib üçlüyü təşkil edir. Onlar arasında ən çox adı çəkilən sevgilidir. Sevgili şeirlərdə ətraflı və sənətkarlıqla təsvir edilir. Sevgili vəfasızdır, həm aşiqə, həm də rəqibə yönəlir. Rəqiblə görüşər, aşiqdən sevgisini gizlədər. Aşiq qul, sevgili isə sultandır. O, qəzəllərində sevgiliyə bir sıra xitablardan istifadə etmişdir: dilbər, bahar, yar, gül, nigar, mehparə, həbib, mələk, pəri, şah, sultan, can və s. Sevgilinin əsas xüsusiyyətlərindən biri aşiqə əzab-əziyyət verməsidir. Onun ürəyi daşdandır. Aşiqə yar olmaz, söz verər, lakin sözündə durmaz. Aşiqin ağlaması ona zövq verər. O nə qədər çox ağlasa, onun gözəlliyi bir o qədər artar. Aşiq qul, sevgili isə sultandır. Aşiq ona qovuşmaq arzusuyla bütün əziyyətlərə dözür. Nə qədər şikayətlənsə də aşiq olduğu üçün heç bir zaman peşman olmadığını və bu sevginin ona həyat verdiyini söyləyir. Vahid dərindən çarə tapılmadığını istəmir və bu dərddə həyat verən bir ünsür kimi düşünür:

Eşq dərindən çətin bir dərd yoxmuş dəhərdə,
Çarəsin tapmaz bu dərddin gəlsə Loğman, sevgilim. (1, s. 145)

Bəlayi-eşqdə hər cövrə dözmüşük Vahid
Bu daş ürəkli olan dilrübalar eşqində. (2, s. 33).

Vahid qəzəllərində sevgili aşiqin fəryadlarını eşitmir. Aşiqin ağlamağı ona zövq verir və aşiqinə zülm edir. Bütün bu hallar sevgilinin özünəməxsus xüsusiyyətləri olub heç kəsi təəccübləndirməz. Çünki o, könül mülkünün sultanıdır. Sevgilinin əziyyətdən əl çəkməsi aşiqdən üz çevirməsi kimi başa düşülür. Bu səbəbdən də Vahid sevgilidən şikayət etmir. Əksinə, ona cəfa etməsi onu sevindirir.

Gözəl ki, aşiqin incitmədi, burax getsin,
Sevinnəm, etsə cəfa sevgili dübarə mənə. (1, s. 52)

Qəzəllərin bir çoxunda sevgilinin aşiqə çəkdirdiyi əzab-əziyyətdən söhbət açılır. Lakin Vahid bəzi qəzəllərində sevgilinin aşiqin eşqinə qarşılıq verdiyini söyləyir. Belə olduğu halda Vahid dünyanın ən xoşbəxt insanı olur və istəyir ki, bütün dünya onun bu xoşbəxtliyini görsün:

Qəm çəkmə, ey könül, yenə canan sevir səni,
Dərindən öldüyün güli-xəndan sevir səni. (1, s. 93)

⁷⁷ Bakı Dövlət Universiteti. II kurs magistrant

Bildiyimiz kimi klassik ədəbiyyatın ikinci əsas qəhrəmanı aşıqdır. Aşiq hissələrində səmimidir, daima kədər içindədir. Heç tərəddüd etmədən, fikirləşmədən sevgilisinə canını verə biləcək qədər cəmərdir, eşqində sadıqdır. Aşiqin ən çox kədərləndiyi şey sevgilini rəqib ilə birlikdə görməkdir. Sevgili nə istəsə edə bilər və aşiqin vəzifəsi hər şeyə dözüb, sevgisinə sadıq olduğunu göstərməkdir.

Əliağa Vahidin qəzəllərindəki aşiq də vəfalıdır, sevdiyindən başqa gözü heç kimi görmür. Onun həyatdan istədiyi tək şey sevdiyi ilə birlikdə olmaqdır. Əgər sevdiyi ilə birlikdədirsə, rəqibləri onu maraqlandırmır. Sevdiyinin gözəlliyinin dünyada bənzəri olmadığını, onun gözəlliyinin xəstələrə şəfa olacağını, ölümlərə can verəcəyini fikirləşir. Vahid qəzəllərində sədaqətli və vəfalı olduğunu, eşqindən dönməyəcəyini qeyd edir:

Vəfadan dönmərəm, Vahid, əgər yüz min bəla çəksəm,
Varam canan yolunda mən yenə mərdanə-mərdanə. (1, s. 40)

Vahidin qəzəllərindəki aşiq inadkardır. Sevdiyi ilə onu yalnız ölümün ayıracağına inanır. Əsla sevgilisini buraxmağa razı olmur. Sevdiyi ona nə qədər cəfa çəkirsə də, o daima səbr edir və bir gün sevdiyinə qovuşacağına inanır.

Məni səndən ayıra bəlkə ölən vaxtda əcəl,
Vahidin ağı kəsir hər şeyi nədan deyiləm. (1, s. 143)

Vahidin qəzəllərindəki aşiq fədakardır. O sevdiyi üçün canından keçməyə hazırdır. Mən canı olsa, minini də sevdiyi üçün fəda etməyə hazırdır. Sevdiyi ona nə qədər cəfa çəkirsə də onun daima sevgisi artır. Vahidin eşq mövzusunda fədakarlığında Füzulinin təsiri özünü göstərir. Füzuliyə görə aşiqin eşqi canan üçündür və cananın eşqi ilə canından keçməyən eşqdən söhbət açma bilməz:

Canı kim cananı üçün sevsə cananın sevər,
Canı üçün kim ki cananın sevər canın sevər. (3, s. 108)

Qıymayan canını aşiq deyil, öz yarı üçün,
Mən fəda eylərəm yarımın min canım ola. (1, s. 14)

Klassik ədəbiyyatdakı üçüncü şəxs rəqibdir. Rəqib aşiq üçün əgər, sevgili üçün yardı. Onu aşiqin gözü ilə tanıdığımız üçün pis, zərərli və amansızdır. "Rəqiblər üzündən sevgilinin yanında heç bir etibar qalmamaq, onun gözündən düşmək, onu bütünü itirmək aşiqin əzab və qorxularındandır" (5, s. 132). Aşiq sevgili ilə arasına girən rəqibdən şikayət edir. Aşiqə görə rəqib sevgiliyə daha yaxındır. Bu səbəbdən aşiq dərddə içindədir. Davamlı olaraq rəqiblə mübarizə içərisindədir. Rəqiblə mübarizədə bəzən çarəsiz qalan aşiq sevgilinin ona yaxınlıq göstərməyinə görə qəm çəkir.

Əliağa Vahid qəzəllərində rəqib obrazına geniş yer vermişdir. Rəqib olmasa, daha tez vüsala çatacağını bildirir. Nə vaxt vüsala çatacağını xəyal etsə, rəqib aralarına gitmiş, onları ayırmışdır. Əgər əgər olmasa yarım onu incitməyəcəyini söyləyir.

Biganə əgər olmasa tez vəslə yetərdik
Kim xeyr görüb düşməni kəmfürsət olanda? (2, s. 12)

Sevgili əgərlə dost, sırdaşdır. Aşiq sevgilinin əgərlə birlikdə olduğunu görüb qəm içində olur və özünü gündə min dəfə ölmüş kimi hiss edir. Hətta bunun ölümdən daha betər olduğunu söyləyir.

Görsəm, ey gül, öləm bir də səni xarilə,
Əvvəl öldür məni, get sonra göz əgər ilə. (1, s. 48)

Aşiqə görə rəqib müxtəlif hiylələrlə sevgilini aşiqdən uzaqlaşdırmağa çalışır. Şair açıq şəkildə sevgilinin rəqibin eşq oyununa aldanıb adını ləkələməyini istəmədiyini söyləyir.

Rəqibin başqadır kuyində gəzməkdə təmənnası,
İnanma sevgilim, hər xainə, məhrəm güman etmə. (1, s. 50)

Vahid qəzəllərində yarıdan vəfa görmək istəyir. Yar rəqiblə dost olmasa, əgərin hiylələrinə aldanmasa, aşiq qəm çəkməz. Yarıdan vəfa görsə, ona bütün aləm də əgər olsa onu maraqlandırmır:

Yar əgər mehrü vəfanı düşünən yar olsa
Qəm degildir, bütün aləm bizə əgər olsa. (1, s. 24)

Əliağa Vahid yaradıcılığında Leyli, Məcnun, Şirin, Fərhad, Yusif, Züleyxa, Vamiq, Əzra kimi klassik ədəbiyyatın real və əfsanəvi qəhrəmanlarına geniş yer verilmişdir.

Klassik ədəbiyyatda sevgili Leyliyə, aşiq isə Qeysə-Məcnuna bənzədilir. Qeys Leylinin axtarışında yollara düşür. Qeys Leylinin dəlisi olub Məcnuna çevrilir. Leyli üçün bütün əzablara dözüb, hətta bu əzablardan şikayət etmir. Sevgilidən gələn hər cəfanı vəfa olaraq qəbul edir. Məcnunun dəli kimi olmağı, ağlayıb ah-zar etməyi aşiqlərin vəzifəsidir.

Əliağa Vahid qəzəllərində Leyli və Məcnundan bəhs etmiş və bu dünyaya bir çox Leyli və Məcnunun gəldiyini, özünü də öz zamanının Məcnunu olduğunu bildirir. Məcnun bu dünyadan köçüb getmişdir və o, Məcnunun yerinə keçmiş və onun sələfi olduğunu qeyd etmişdir.

Hanı rəhmətlik o Məcnun, gedib dünyadan,
Mənəm indi o bəlalər çəkənin övladı. (1, s. 101)

Əliağa Vahid sələfi Füzuli kimi qəzəllərində özünü Məcnunla müqayisə edir, Məcnundan daha çox cəfa çəkdiyini, ondan daha yüksəkdə olduğunu, əsl Məcnunun elə özü olduğunu dilə gətirir.

Məndə Məcnundan füzun aşiqlik istedadı var,
Aşiqi sadıq mənəm, Məcnunun yalnız adı var. (3, s. 123)

Levlası üçün dözmədi bir möhnətə Məcnun,
Həqq əsiqivəm, dözmüşəm hər müskülə sənsiz. (2, s. 46).

Klassik ədəbiyyatda Məcnun kimi Fərhad da eşq aləmində simvollaşmış bir əsiqdır. O, Şirinlə vüsala çatmaq üçün Bisütun dağını çapır və sevdiyi uğruna dağlarda özünü həlak edir.

Əliağa Vahid qəzəllərində varının gözəlliyi ilə kovğalanır. Öz varının Şirindən daha gözəl olduğunu deyir. Fərhad Vahidin varını görsə onun gözəlliyi qarşısında dağlarda həlak olacağını deyir.

Sirin sözün ol lələruxün gər görə Fərhad,
Dağı calar basına bir tişə də qalmaz. (1, s. 71)

Böyük Füzuli yadigarı olan Əliağa Vahid bəzi qəzəllərində sələfi Füzuli kimi özünü əsrinin Fərhadı adlandırmışdır.

Səbi-Şirinlərin zövqilə Fərhadı mənəm əsrin,
Yanımda cəm olan sənki-mələmət Bisütunumdur. (3, s. 122)

Mənəm Fərhadı əsrin, sevdiyim, Vahid, gözəllərdir,
Odur ki, lələ dağın göstərir viran olan könlüm. (1, s. 127)

Mövzusu eşq olan qəzəllərdə qadın məşuq, kişi isə əsiq rolunda olur. Ancaq “Yusif və Züleyxa” qissəsində fərqli bir rol bölgüsü olduğunu görürük. Burada əsiq qadın qəhrəman Züleyxa olduğu halda Yusif isə məşuqdur. Züleyxa evlidir, ancaq Yusifə əsiqdır. Züleyxa qovuşmaq üçün sevdiyi insana böhtan atıb onu zindana saldırır. O, sevgisinə qarşılıq verməyən Yusifi yola gətirmək istəyir. Digər əsiqlərdən fərqli olaraq onun sevgisi sevdiyinə zərər verəcək dərəcədədir.

Əliağa Vahid qəzəllərində “Yusif və Züleyxa” mövzusunda geniş yer vermişdir. Sair qəzəllərində eşq dərdindən çarəsiz vəziyyətə düşdüyünü söyləyir. Əgər bir çarə olsa idi, Züleyxadan Yusifə çarə olardı. Lakin Züleyxa onu zindana saldırmışdı. Vahidin sevdiyi gözəl də onu sevməkdən daha betər vəziyyətə salmışdır:

Çarə olsaydı, Züleyxadan olardı Yusifə,
Eylədi Vahid kimi pəbəndi-zindan, sevgilim. (1, s. 145)

Özünü eşq qəzəlxanı adlandıran Əliağa Vahidin qələmə aldığı qəzəllərin böyük bir hissəsi eşq mövzusunda. Şairin sevgi şeirlərinin əsas qəhrəmanları əsiq, sevgili və rəqibdir. Əsiq, sevgili və rəqibi bir araya gətirən əsas duyğu sevgidir.

Sair özünü Məcnun və Fərhad ilə yarışdırmış və əşqlik baxımından özünü daha üstün tutmuşdur. Özünü bu əfsanəvi eşq qəhrəmanlarına bənzətmişdir.

Əsas etibarilə, Əliağa Vahid şeirlərinin böyük bir qisminə yaşadığı sevgiləri ilə birlikdə şəxsi həyatından da səhnələrə vermiş, bu şəkildə onu daha yaxşı tanımağımıza kömək olmuşdur.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Əliağa Vahid. Qəzəllər. Bakı: Azərənər. 1989. 280 s.
2. Əliağa Vahid. Qəzəllər. Bakı: Sərgü-Oərb. 1993. 360 s.
3. Məhəmməd Füzuli. Əsərləri. I cild. Bakı: Sərgü-Oərb. 2005. 400 s.
4. Nuruoğlu Məmməd. Əsər ki qaldı cahanda... Bakı: Yazıcı, 1983. 174 s.
5. Ömer Faruk Akün. Divan edebiyatı. İstanbul: İsam vavınları. 2013, 184 s.

Acar sözlər: Ə. Vahid, M. Füzuli, qəzəl, əsiq, sevgili

Keywords: A. Vahid, M. Fuzuli, ghazal, lover, beloved

Ключевые слова: А. Вахид, М. Физули, газель, влюблена, возлюбленный

XÜLASƏ

Əliağa Vahid yaradıcılığında sevgi qəzəlləri

Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biri olan Əliağa Vahid XX əsrin ən böyük kimi tanınır. Vahidin qəzəl dünyası Azərbaycan klassik poeziyasının sonuncu zirvəsidir. Özünü eşq qəzəlxanı və Füzulinin tələbəsi adlandıran Vahidin qəzəllərində Füzuli təsiri görülür. Onun eşq ilə bağlı qəzəlləri sevilə-sevilə oxunur.

SUMMARY

Love ghazals in the works of Aliaga Vahid

Aliaga Vahid, one of the prominent representatives of Azerbaijani literature, is known as the greatest gazalkhan of the XX century. Vahid's ghazal world is the last peak of Azerbaijani classical poetry. Fuzuli's influence is seen in the ghazals of Vahid, who calls himself a love ghazalkhan and a student of Fuzuli. His love ghazals are also read with affection.

РЕЗЮМЕ

Любовные газели в творчестве Алиага Вахид

Алиага Вахид, один из ярких представителей азербайджанской литературы, известен как величайший газалхан XX века. Газель Вахида - последняя вершина азербайджанской классической поэзии. Влияние Физули проявляется в газелях Вахида, который называет себя газелью любви и учеником Физули. Его газели о любви читаются с любовью.

RƏYÇİ: dos.E.Vəliyeva